

AFET YÖNETİMİNDE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ: DOĞAL AFETLERDE CİNSİYETE DAYALI ZARAR GÖREBİLİRLİK FARKI

Ece ÜNÜR

Haliç Üniversitesi, Türkiye

eceunur@halic.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-6945-5677>

<i>Atf</i>	Ünür, E. (2021). AFET YÖNETİMİNDE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ: DOĞAL AFETLERDE CİNSİYETE DAYALI ZARAR GÖREBİLİRLİK FARKI. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13(2), 351-381
------------	--

ÖZ

Gelişmiş ülkeler doğal afetlerden görece daha az zarara uğramakta ve bu zararların telafisi nispeten daha hızlı ve kolay olmaktadır. Gelişmemiş, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde ise bu zararlar daha fazladır ve zararların telafisi oldukça zordur. Bunun temel sebebi bu gibi ülkelerdeki sosyo-ekonomik seviyenin düşük; eğitimsizlik ile toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan eşitsizliklerin ise yüksek olmasıdır. Bu çalışma kapsamında doğal afetlerin verdikleri zararların cinsiyetler arasında eşit bir dağılım göstermediği ele alınmaktadır. Kadın ve erkek arasındaki biyolojik/fiziksel farklılıklar ve toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan sosyo-ekonomik eşitsizlikler genellikle kadınların aleyhinde bir durumun oluşmasına sebebiyet vermektedir. Aleyhteki bu durumun açıklanabilmesi için çalışmanın literatür kısmında öncelikli olarak doğal afet kavramına ve doğal afetlerin sonuçlarına, ardından afet yönetimi süreçlerine, zarar görebilirlik kavramına ve toplumsal cinsiyet rollerine değinilmiştir. Son kısımda ise toplumsal cinsiyet rolleri ve eşitsizliği bağlamında kadın ile erkeğin doğal afetten kaynaklanan sosyal, ekonomik ve fiziksel zarar görebilirlik düzeyleri arasındaki farklılıklar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Doğal Afetler, Afet Yönetimi, Zarar Görebilirlik, Toplumsal Cinsiyet

GENDER INEQUALITY IN DISASTER MANAGEMENT: THE DIFFERENCE OF GENDER- BASED VULNERABILITY IN NATURAL DISASTERS

ABSTRACT

Natural disasters cause relatively less damage in developed countries and compensation of these damages is relatively faster and easier. On the other hand, in underdeveloped, less developed, or developing countries, these losses are much higher and the compensation of these damages is very hard. The main reason for this is that the socio-economic level in such countries is low and lack of education and gender inequalities are high. In this study, it is discussed that the damages caused by natural disasters do not show an equal distribution between genders. Biological/physical differences between men and women and socio-economic inequalities arising from gender roles generally cause a situation against women. To examine this adverse situation, the concept of natural disasters and their consequences, disaster management processes, the concept of vulnerability, and gender roles are mentioned in the literature part of the study. Finally, in the last part, the differences between social, economic, and physical vulnerability levels of women and men arising from natural disasters are examined in the context of gender roles and gender inequalities.

Keywords: *Natural Disasters, Disaster Management, Vulnerability, Gender*

GİRİŞ

Krizler doğası gereği ayrımcılık içermekte ve krizden etkilenen her bireye eşit düzeyde zarar vermemektedir. Örneğin, ekonomik krizler sosyo-ekonomik olarak görece daha alt statüde olanları veya krizden etkilenen sektörle ilişkili olanları daha derinden etkilemektedir. Benzer bir farklılık doğal afetler neticesinde oluşan krizlerde de görülmektedir.

Oxfam International tarafından yapılan araştırmalar başta olmak üzere birçok çalışma, doğal afetlerin yıkıcı etkisinin bireyler üzerinde eşit bir etkiye sahip olmadığını; doğal afet öncesinde hâlihazırda mevcut bulunan sosyo-ekonomik eşitsizliklere ve toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan eşitsizliklere maruz kalan bireylerin afetlerden daha fazla etkilendiğini göstermektedir. Bir diğer ifadeyle afetlerden zarar görebilirlik cinsiyetler arasında eşit bir dağılım göstermemekte olup; kaynaklara erişebilirlik, yetenekler ve imkânlar doğrultusunda kadın ve erkek arasında farklı bir seyir izlemektedir. Temelde sosyo-ekonomik eşitsizliklerden ve toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan bu farklılık, özellikle de gelişmemiş, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde daha da artmaktadır (Cannon, 1994: 14).

Afetlere bağlı zarar görebilirliğin başında ölümler gelmektedir. Her ne kadar afetlerden kaynaklı ölümlerde cinsiyete dayalı ölüm oranları arasındaki farka ilişkin bir istatistik tutulmasa da; yapılan birçok araştırma kadın ölüm oranlarının erkeklerden fazla olduğunu göstermektedir. Örneğin Asya'da meydana gelen tsumanilerde kadın ölüm oranının erkeğin ölüm oranının 3 ila 4 katına çıktığı bulgulanmıştır (Chew & Ramdas, 2005: 2; MacDonald, 2005: 474; URL-15: 38; URL-11:38). Afetlere bağlı kadın ölüm oranlarının yüksek olmasının temel sebeplerinden biri kadın ve erkeklere biçilen toplumsal cinsiyet rolleridir. Bir diğer ifadeyle afetlerdeki ölümler, doğal olmaktan ziyade insan yapımı eşitsizliklerin ve ataerkil süreçlerin bir uzantısıdır (MacDonald, 2005: 474).

Afetlere bağlı ölüm oranlarının ve zarar görebilirlik düzeylerinin kadın ve erkek arasında ne gibi farklılıklar yarattığının anlaşılması açısından çalışmanın literatür kısmında (a) afetler ve afetlerin olası sonuçları, (b) risk ve kriz yönetimi süreçleri, (c) zarar görebilirlik kavramı ve (d) toplumsal cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rolleri ele alınmış olup, son kısımda ise afet sürecinde toplumsal cinsiyet rollerinin kadın ve erkeklerin zarar görebilirliği açısından ne gibi sonuçlar yarattığı incelenmiştir.

AFETLER VE AFETLERİN OLASI SONUÇLARI

Afet, hayatın olağan akışını sekteye uğratarak, bir ya da daha fazla yerleşim alanını etkileyen, sonuçları bakımından anlık çözüm bulunmasını gerektiren, toplumun bu sürece uyumunu zorlaştıran, kimi zaman dış yardıma gereksinim duyulan sosyal, ekonomik ve fiziksel kayıplara sebebiyet vererek ekolojik düzeni bozabilen doğa veya teknoloji kaynaklı olaylardır (URL-13: 63; Şahin & Sipahioğlu, 2002: 4; Gündoğdu & Özçep, 2003: 111; URL-3: 1; Atlı, 2006: 1; Gebbie & Qureshi, 2002: 46).

The Emergency Events Database (EM-DAT) veri tabanına göre afetler doğal ve teknolojik olmak üzere iki ana kola ayrılmaktadır. Doğal afetler kendi içinde jeofiziksel (deprem, volkanik aktiviteler vb.), meteorolojik (aşırı sıcaklık, fırtına, hortum, kasırga vb.), hidrolojik (sel, toprak kayması, tsunami vb.), klimatolojik (kuraklık, buzul gölü taşkını, doğa/orman yangını vb.), biyolojik (epidemi, böcek istilası vb.) ve dünya dışı (meteor düşmesi vb.) olarak altı alt gruba ayrılmaktadır. Teknolojik afetler ise patlama, gaz sızıntısı, zehirlenme gibi endüstriyel kazalar ve havayolu, demiryolu, otoyol, denizyolu gibi ulaşım kazaları olarak iki alt gruba ayrılmaktadır (URL-5). Doğal ve teknolojik afet türlerine ek olarak, Avrupa Atlantik Afet Müdahale Merkezi Yönergesi'nde, toplu göçler, terör eylemleri ve savaşlar doğal olmayan afetler olarak adlandırmaktadır (Yavaş, 2005: 282; İbiş & Kesgin, 2014: 226). Kimi sınıflandırmalarda ise doğal ve teknolojik afetlere ek olarak karmaşık afetler üçüncü afet türü olarak yer almaktadır. Karmaşık afetler, eşanlı olarak hem doğa olaylarından hem de insanlardan kaynaklanan ihmaller sonucu meydana gelen afetlerdir. Deprem gibi bir doğal afet sonrasında, yetkililerin doğalgaz akışını kesmemelerinden kaynaklanan yangınlar karmaşık afetlerin bir örneğidir (Işık, Aydınöğlü, Koç, Gündoğdu, Korkmaz, Ay, 2012: 84-85).

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) ise afetleri 5 ana gruba ayırmaktadır: Deprem heyelan, tsunami, volkanik patlama gibi jeolojik afetler; kuraklık, dolu, sel, tayfun, hortum gibi iklimik afetler; salgın hastalık, böcek istilası gibi biyolojik afetler; yangın, savaş, terör, büyük göçler gibi sosyal afetler ve maden kazaları, sanayi kazaları, nükleer/biyolojik/kimyasal kazalar, ulaşım kazaları gibi teknolojik afetler (URL-1).

Afetlerin türüne bağlı olarak fiziksel, ekolojik, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik sonuçları ortaya çıkmaktadır. Fiziksel sonuçların başında can kayıpları, yaralanmalar, kalıcı sakatlıklar veya hastalıklar gelmektedir. Bunlar arasından can kayıpları, yaralanmalar ve sakatlanmalar direkt olarak afet anında gözlenirken; hastalıklar daha ziyade afet sonrasında yeterli sağlık ve hijyen imkânlarının temin edilememesinden ötürü meydana gelmektedir. Depreme bağlı ezilme yaşayan bir bireyin ilerleyen dönemlerde diyaliz hastası haline gelmesi veya yeterli hijyen koşullarının sağlanamamasından ötürü salgın hastalıkların artması buna örnek teşkil etmektedir (Kunii, Akagi & Kita, 1995: 217). Afetler bireyin sağlığı üzerinde olumsuz fiziksel sonuçlar doğururken, hayvanlar ve bitkiler ele alındığında da ciddi ekolojik sonuçlara yol açmakta ve ekolojik düzene zarar vermektedir. Örneğin, yangın, hortum gibi afetlerde birçok hayvan ve bitki tahrip olmaktadır.

Afet sonucu bireylerin yakınlarını, evlerini veya iş yerlerini kaybetmeleri; kalıcı hastalık veya sakatlığa maruz kalmaları, bireylerin psikolojileri üzerinde de olumsuz etkiler ve kimi zaman travmalar yaratabilmektedir. Afetzedelere psikolojik destek verilmesi, onların topluma yeniden kazandırılmaları ve daha hızlı

iyileşmeleri açısından önem arz etmektedir (Laçiner & Yavuz, 2013). Psikolojik destek sağlarken afetzedelerin içinde buldukları kültürün (Işıklı, 2001: 108-110), cinsiyetlere atfedilen tutum ve tavırların belirlenmesinde önemli rol oynamasından ötürü cinsiyet kültürünün (Ersoy, 2009: 214) ve toplumsal cinsiyet rollerinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Örneğin, bazı ataerkil ve geleneksel toplumlarda kadınların erkeklerle konuşması hoş karşılanmadığından, psikolojik destek verecek kadın personelin görevlendirilmesi daha verimli sonuçlar yaratmaktadır.

Afetlerin sosyolojik sonuçları, psikolojik ve ekonomik sonuçlarla bir arada düşünülmelidir. Konut, okul, hastane, sanayi tesisi, yol ve altyapı tesisi gibi yapıların zarar görmesi veya yıkılması, toprak kayıpları, tarihi eserlerin tahrip olması gibi durumlar hem ekonomik çöküşe yol açmakta hem de beraberinde en temel insani ihtiyaçlardan mahrum kalma, konut sorunu ve artan işsizlik ve yoksullaşma gibi sosyolojik sorunları beraberinde getirmekte (Erkan, Güner & Demeter, 2007: 97; Yaman & Akyurt, 2013: 116; Şahin & Sipahioğlu, 2002) ve hatta bu sorunlar psikolojik sorunları da tetiklemektedir.

2000 ila 2019 yılları arasındaki doğal afetlere bakıldığında 1,65 milyar kişinin sellerden, 1,43 milyar kişinin kuraklıktan, 727 milyon kişinin fırtınadan, 118 milyon kişinin depremde ve 109 milyon kişinin aşırı sıcaklık, volkanik aktivite, toprak kayması ve orman yangını gibi afetlerden etkilendiği görülmektedir (Mizutori & Guha-Sapir, 2020: 16). Etkilenen insan sayısının çok yüksek olmasından ötürü afetlerle başa çıkma konusunda ciddi bir hazırlık yapılması ve afet yönetimi planlamasının hazırda bulundurulması gerekmektedir.

AFET YÖNETİMİ SÜRECİ: RİSK VE KRİZ YÖNETİMİ

Zararları minimize ederek toplumsal refah düzeyinin en az seviyede etkilenmesini sağlamak için afet durumlarında arama kurtarma, ilk yardım faaliyetleri gibi konulara ilişkin alınması gereken kararların planlanması, yönetilmesi ve koordine edilmesi anlamına gelen afet yönetimi süreci (İbiş & Kesgin, 2014: 226; Sarp, 1999; Işık vd., 2012: 87), birbirinden ayrı ama birbirini sarmal bir döngüde tamamlayan risk yönetimi ile kriz yönetiminin birleşiminden oluşmaktadır (URL-8).

Proaktif yani önceden planlanan bir yaklaşım olan risk yönetimi, afet anından önceki hazırlık sürecini kapsamaktadır. Risk yönetimi bağlamında afeti önlemeye veya afetten en az zararla kurtulmaya yönelik yasal, teknik ve yönetsel tedbirler alınmaktadır (Kadıoğlu, 2011; UNISR, 2009; İlhan, 2009: 106). Bu tedbirlerin başlıcaları arasında (a) risk, tehlike ve zarar görülebilirlik düzeylerinin belirlenmesi, (b) risk analizi ve değerlendirmesinin yapılması, (c) bölge güvenliğinin sağlanması, (d) afette görev alacak arama kurtarma ve sağlık personeline afet ve saha eğitimlerinin verilmesi, (e) yardımları koordine edecek iletişim ve ulaşım kanalları ile lojistik hizmetlerinin belirlenmesi, (f) mevcut bulunan ve afet

sonrasında edinilmesi muhtemel olan arama kurtarma ekipmanı ile tıbbi araç-gereç ve bunlara ilişkin personelin nitelik ve niceliğinin tespit edilmesi, (g) çadır ve konteynır gibi barınma olanaklarının kapasitelerinin ve kurulabilecekleri yerlerin belirlenmesi, (h) yeterli büyüklükte toplanma alanının hazırda bulundurulması, (i) afetzedelerin beslenme ve hijyen ihtiyaçlarının giderilmesi, (j) afetzedeler için psikolojik destek olanaklarının oluşturulması ve tüm bunlar için (k) bütçe planlamasının yapılması sayılabilmektedir (Işık vd., 2012: 83-89; Erkal & Değerliyurt, 2009: 152; Nirupama, 2013; Taştan & Aydınoglu, 2015: 368).

Kriz yönetimi ise afet olduktan sonra devreye giren bir süreç olduğundan reaktif yani tepkisel bir yaklaşıma sahiptir ve risk yönetimine nazaran daha kısa vadeli bir süreçtir. Bu süreçteki müdahaleler direkt olarak can güvenliği ile alakalı olduğundan arama kurtarma faaliyetleri ile ilk yardım hizmetlerinde ivedi ve etkin bir müdahalenin yapılması önem arz etmektedir (İlhan, 2009: 111; URL-8). Afet dönemleri içerisinde alarm dönemi olarak bilinen kriz yönetimi süreci, afetin nitelik ve büyüklüğüne bağlı olarak ortalama 2 saat ile 3 ila 5 gün arasında sürmekte olup (URL-3: 18); bu süre zarfında sakin kalınması ve herhangi bir emir beklemeden kriz masalarının oluşturulması gerekmektedir.

Kriz yönetimi kapsamında yapılması gereken faaliyetlerin başında mümkün olduğunca çok canı kurtarmak amacıyla durum tespitinin yapılması ve afetin türüne uygun kriz eylem planlarının devreye girmesi gerekmektedir. Bu kapsamda afetzedelere gereken ilk yardımı götürebilmek adına öncelikli olarak haberleşme ve ulaşım ağları mümkün olan en etkin ve hızlı biçimde sağlanmalıdır. Aynı zamanda daha fazla can kaybına yol açmamak adına (a) hasarlı bina ile tesisler acilen boşaltılmalı veya tahliye edilmeli, (b) yangın, patlama, salgın gibi ikincil afet önlemleri alınmalı, (c) gerekli görülen durumlarda sahra hastaneleri oluşturulmalı ve (d) organ hırsızlığı, yağmacılık, insan kaçakçılığı, hırsızlık, tecavüz gibi her türden suça karşı güvenlik tedbirleri alınmalıdır. Tüm bu süreçlerde toplumu paniğe, kaosa, kargaşaya sevk etmesi muhtemel asılsız söylenti veya dedikoduların önüne geçilmelidir. Bunlara ek olarak afetzedelerin barınma, giyinme, beslenme, hijyen, ısınma ihtiyaçları karşılanmalı ve çocuklar, hamileler, yaşlılar, engelliler, hastalar için özel bakım hizmetleri sunulmalıdır (Erkal & Değerliyurt, 2009: 152; URL-13: 67; İlhan, 2009: 112-113).

ZARAR GÖREBİLİRLİK

AFAD'ın Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü'nde zarar görülebilirlik (*vulnerability*) "Farklı tür ve büyüklükteki tehlikeler karşısında, insanların ve yaşam çevrelerinin uğrayabileceği fiziksel, toplumsal, ekonomik veya çevresel zarar ve kayıpların ölçüsü" olarak tanımlanmaktadır (URL-2). Bunlara ek olarak zarar görülebilirlik; belli bir topluluğun, sistemin veya çevrenin afetler neticesinde oluşan tehlike ve tehditlere maruz kalmasına neden olan nitelikler ve koşullar bütünü olarak da tanımlanabilmektedir (URL-16: 30; Wisner, Blaikie, Cannon & Davis, 2003). Söz konusu koşul ve nitelikler, farklı afet ve tehlike

türleri için değişim göstermekte ve zarar görebilirlik düzeyleri değişmektedir. Örneğin bireylerin sosyo-ekonomik statülerine göre zarar görebilirlik düzeyleri değişmekte olup, görece daha alt statüde olan bireylerin zarar görebilirlik düzeyleri artmaktadır (Taştan & Aydınoglu, 2015: 368).

Zarar görebilirlik analizlerinin yapılması risklerin tespiti açısından önemlidir. *The United Nations International Strategy for Disaster Reduction (UNISDR)* tarafından “olay ile onun negatif sonuçları arasındaki olasılık kombinasyonu” (URL-16: 25) olarak tanımlanan risk kavramı, AFAD tarafından tehlikeli olayların olumsuz sonuçlarının toplamı olarak tanımlanmaktadır (URL-2). Başka bir tanımda ise tehlikeli durumların bireylere ve çevreye vermeleri muhtemel hasar ya da zarar neticesinde ortaya çıkması muhtemel kayıplar olarak tanımlanmaktadır. Riskin ölçümlenebilmesi için “Risk = (Zarar Görebilirlik x Tehlike x Maruz Kalma) / Kapasite” (Toğrul, 2018: 10) formülünün kullanılması gerekmektedir. Bileşenlerden herhangi birinin değerinin sıfır olması yani herhangi bir tanesinin mevcut bulunmaması durumunda, risk de ortadan kalkmaktadır; bu sebeple afet yönetimine ilişkin planlamaların risk yönetimi kısmında zarar görebilirlik, tehlike ve maruz kalma unsurlarının göz önünde bulundurulması gerekmektedir (Toğrul, 2018: 10). Formülde ifade edilen tehlike (*hazard*): “Belirli bir zaman veya coğrafyada ortaya çıkarak yaşamı tehdit eden, toplumun sosyo-ekonomik düzen ve etkinliklerine, doğal çevreye, doğal, tarihi ve kültürel kaynaklara zarar verme potansiyeli olan doğa, teknoloji ya da insandan kaynaklanan fiziki olay ve olgu” (URL-2; URL-16: 17) olarak tanımlanırken; maruz kalma/mazuriyet (*exposure*) ise “Afet bölgelerinde ve riskli üretim alanlarında yer alan insanların, yapıların ve sistemlerin, potansiyel kayıp tehdidi altında bulunması” (URL-2; URL-16: 15) olarak ifade edilmektedir.

Zarar görebilirlik analizlerinin yapılması, bir afetin olası sonuçlarının toplumun farklı kesimlerinde bıraktığı etkilerin ölçülmesi açısından önemlidir. Zarar görebilirlik doğal ve insani olmak üzere iki ana kola ayrılmaktadır. Doğal zarar görebilirlik, bölgenin coğrafi yapısından kaynaklanan sele yatkınlık, fay hatları üzerinde bulunma, volkanlara yakınlık gibi durumları kapsarken; insani zarar görebilirlik kendi içinde ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel zarar görebilirlik olarak dörde ayrılmaktadır (Alcantara-Ayala, 2002: 119; URL-15: 31; Enarson, 1998). Ekonomik zarar görebilirlik (a) kaynaklara erişim zorluğu, (b) zarar ve kayıpların ülke ekonomisinde yaratacağı etki, (c) toplumsal cinsiyet kaynaklı ekonomik eşitsizlikler gibi unsurları kapsarken; fiziksel zarar görebilirlik (a) barınma sorunu, (b) bina ve yapıların zayıf ve güçsüz olması, (c) altyapı hizmetleri ile sanayi tesislerinin fiziksel unsurları, (d) engelliler ve hamileler başta olmak üzere bireylerin sağlık hizmetlerine erişimde yaşadıkları sorunlar gibi konuları içermektedir (Aysan, 1993; URL-4: 11; URL-15: 31; Toğrul, 2018: 13-14).

Bireylerin ya da toplumların afetlerin olumsuz etkileriyle baş edebilme kapasitelerini ve hassasiyetlerini ifade eden sosyal zarar görebilirlik ise (a)

toplum yapısında dağılıma ve çözülme, (b) göçmen ve azınlık gruplarının yaşadığı entegrasyon sorunu, (c) kadınların karar alma süreçlerinden uzak tutulması, (d) kamu farkındalığının zayıf olması, (e) bilgi ve enformasyona erişim zorluğu, (f) mevcut inançlar ve kültürel normların zayıflaması veya bunların afet sonrası oluşan yeni durumlarla çelişmeleri, (g) siyasi yönetici ve temsilcilere ulaşamama ve (h) toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanan sorunları içermektedir (Aysan, 1993; URL-4: 11; URL-15: 31; Toğrul, 2018: 14-15; Kirby, 2015: 6). Sosyal zarar görülebilirlik tüm insanları eşit biçimde etkilememektedir. Başta sosyo-ekonomik olarak görece alt statüde olanlar, görece daha az eğitilmişler, azınlık grupları, yaşlılar, engelliler, çocuklar ve kadınlar sosyal olarak daha fazla zarar görülebilirlik riski taşımaktadırlar (Tapsell vd., 2010'dan akt. Toğrul, 2018: 15). Çevresel zarar görülebilirlik ise doğal kaynakların kullanımına odaklanmaktadır (URL-15: 31; Enarson, 1998). AFAD'ın Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü'nde sosyal zarar görülebilirlik boyutunun altında ele alınan psikolojik zarar görülebilirlik (URL-2) ise afete bağlı olarak bireylerde meydana gelen travma ve kaygı durumu ile afet sonrasında ortaya çıkan güvenlik zafiyetini kapsamaktadır (URL-4: 11).

Afetin büyüklüğü ve zarar verebilirliği arttıkça, afetten etkilenenlerin gördüğü zarar artmakta, afetin yaratmış olduğu kriz ortamı büyümekte ve krize müdahale etmek zorlaşmaktadır. Her ne kadar kriz eylem planları yapılmış olsa da, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanan nedenlerden ötürü kadın ve erkeklerin afetten etkilenme dereceleri farklılık göstermektedir. Kadın ve erkeğin farklı rolleri ve kaynaklara erişim konusunda farklı imkânları olması; kadınların erkeklere nazaran afetlerden daha fazla etkilenmelerine sebebiyet vermektedir. Neumayer ve Plümper'in (2007) 141 ülke üzerinde yaptığı araştırmaya göre cinsiyet eşitsizliklerine bağlı olarak kadınlar sosyo-ekonomik eşitsizliklere de maruz kalmakta ve bundan ötürü doğal afetlerden daha fazla zarar görmekte; ölüm oranları erkeklerin ölüm oranlarının ortalama 14 katına çıkmaktadır. Bireyler arası eşitlik ilkesinin yeteri kadar gözetilmediği toplumlarda, afetlerden en fazla zarar gören grupların başında (a) düşük gelir gruplu bireyler, (b) kadının aile reisi olduğu haneler (*female-headed households*), (c) kayıt dışı bireyler, azınlıklar, göçmenler, mülteciler ve yabancılar, (d) fiziksel veya akli hastalığı bulunanlar, (e) evsizler, (f) çocuklar, (g) kadınlar ve (h) yaşlılar yer almaktadır (Enarson, 1998).

Kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olmadığı görece gelişmemiş, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler açısından zarar görülebilirlik ölçümleri yapılırken ve afet yönetimi planları hazırlanırken toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanması muhtemel sorunların da göz önünde bulundurulması önem arz etmektedir.

TOPLUMSAL CİNSİYET KAVRAMI VE TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ

Toplumsal cinsiyet (*gender*) ile cinsiyet (*sex*) kavramlarının birbiri ile karıştırılmaması gerekmektedir. Cinsiyet, erkek ve kadın arasındaki fiziksel ve biyolojik farklılıkları belirtmek için kullanılırken; toplumsal cinsiyet kavramı cinsiyetteki farklılıkların kültürel bazda farklı davranış ve rollere dönüşmesini ifade etmektedir (Slattery, 2010: 341). Bir diğer ifadeyle biyolojik cinsiyetten farklı olarak toplumsal cinsiyet doğuştan gelen bir özellik değil; sosyalleşme sürecinde bireyin toplumdaki öğrendiği bir kimliktir. Toplumsal cinsiyet en genel şekli ile “kadınlar ve erkekler arasında toplumsal olarak kurulmuş farklılıklar” (Yürdigül & Zinderen, 2014: 134) olarak tanımlanmaktadır. Butler ve Weed toplumsal cinsiyetin sosyal ve politik kurumlar tarafından oluşturulduğunu savunmaktadır (Butler & Weed, 2011’den akt. Kıran, 2017: 3). Bu kurumlar tarafından oluşturulan toplumsal cinsiyete dayalı rol ve davranış kalıpları toplum tarafından gündelik yaşamda yeniden üretilmektedir. Bu sayede de erkeklik ile kadınlığa ilişkin semboller ve stereotipler oluşturulmakta ve cinsiyete dayalı işbölümü meşrulaştırılmaktadır (Marshall, 1999: 98).

Toplumsal cinsiyet kavramının ve toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl ortaya çıktığına dair farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Noam Chomsky, Jean Piaget ve Sosyo-Biyolojik Teori’yi geliştiren Edward Wilson’ın çalışmaları referans alınarak geliştirilen Biyolojik Kuram; kadın ve erkeğin doğuştan sahip olduğu üreme organları, beyin yapısı ve hormon gibi anatomik farklılıklarla, bunlara bağlı oluşan işlevsel ve yapısal farklılıkların toplumsal cinsiyet rollerinin belirlenmesinde etkin rol oynadığını savunmaktadır (Connell, 1987: 78; Vargel Pehlivan, 2017: 503; Keskin & Uluşan, 2016: 51).

Sosyal Rol Kuramı, toplumsal cinsiyet rollerinin doğuştan gelen özelliklerden bağımsız olarak sosyalleşme sürecinde geliştiğini savunmaktadır. Kurama göre toplumun kadın ve erkekten beklediği roller farklılaşmakta (Keskin & Uluşan, 2016: 53) ve sosyal onay almak isteyen bireyler bu belirlenen rollere uygun davranış kalıpları sergilemektedirler. Albert Bandura tarafından geliştirilen Sosyal Öğrenme Kuramı ise bireyin sosyalleşme sürecinde çevresindeki diğer bireyleri rol model aldığı veya ödül-ceza uygulamaları neticesinde toplumsal cinsiyet rollerini öğrendiğini savunmaktadır (Ünür, 2017: 421; Vargel Pehlivan, 2017: 504). Örneğin bir kız çocuğu arabalarla oynadığında, ebeveynleri bunu hoş karşılamayabilmekte ve arabayı çocuğun elinden alıp yerine bebek verebilmektedir. Bu durumda kız çocuğu bir daha araba ile oynamaması gerektiğini öğrenmekte ve bebeklerle oynayarak, ileride yükleneceği ev işleri, çocuk bakımı gibi sorumlulukları benimsemeye başlamaktadır (Vatandaş, 2007: 35; Powell & Greenhouse, 2010: 1012).

Sosyal Öğrenme Kuramı’nın savunduğu ödül-ceza sisteminin aksine Bilişsel Gelişim Kuramı, çocuğun kendisini kadın ya da erkek olarak kimliklendirmesinin

bir sonucu olarak toplumsal cinsiyet rollerinin benimsendiğini savunmaktadır. Kurama göre küçük yaştaki çocuklar öncelikli olarak insanları kadın ve erkek olarak iki gruba ayırmakta; daha sonrasında kendilerini bu gruplardan birisine dahil etmekte ve bilişsel tutarlılık ihtiyacında olduklarından, kendilerini dahil ettikleri gruba ait rol ve davranış kalıplarını sergilemeye başlamaktadırlar. Bir diğer ifadeyle bilişsel çelişki yaşamamak adına kız çocukları “kadınsı” davranışları, erkek çocukları ise “erkeksi” davranışları sergilemeye (Vargel Pehlivan, 2017: 503) ve kimliklerini bu şekilde kurgulamaya başlamaktadırlar (Güldü & Ersoy Kart, 2009: 105). Sandra Lipsitz Bern tarafından geliştirilen Toplumsal Cinsiyet Şema Kuramı ise çocukların öğrenme sürecinde cinsiyet farklılığına dayalı bilişsel şemalar geliştirdiğini ve öğrendikleri bilgileri bu şemalara göre kodlayıp işlediklerini savunmaktadır. Kurama göre cinsiyetle doğrudan ilgisi olmayan bazı bilgiler dahi “kadınsı” ve “erkeksi” kategorileri altında kodlanmaktadır (Vargel Pehlivan, 2017: 506). Örneğin aslan “erkeksi” şeması altında kodlanırken, kelebek “kadınsı” şeması ile kodlanmaktadır. Neticede çocuk toplumsal cinsiyete dayalı rol ve davranışlarını belirlerken, kendisinin de dahil olduğu şemayı ve o şemaya uygun kategorileri referans almaktadır (Güldü & Ersoy Kart, 2009: 106).

Kay Deaux ve Brenda Major tarafından geliştirilen Etkileşimsel Model toplumsal cinsiyet rollerini açıklarken algılayan, aktör ve ortam kavramları arasındaki etkileşime vurgu yapmaktadır. Bir diğer ifadeyle toplumsal cinsiyete dayalı rol ve davranış kalıpları bireylerin kişisel tercihleri, diğer bireylerin davranışları ve bireyin içinde bulunduğu ortam arasındaki etkileşim neticesinde meydana gelmektedir (Keskin & Ulusan, 2016: 54). Sosyal Baskınlık Kuramı ise grup temelli sosyal hiyerarşilere odaklanmakta; hiyerarşik olarak üstün olan grubun güç ve söz hakkının daha fazla olduğuna vurgu yapmaktadır. Kurama göre kadınların sosyal baskınlık yönelimleri erkeklerden daha düşük olmakta (Güldü & Ersoy Kart, 2009: 107), dolayısıyla da birçok toplumda ataerkil düzen varlık göstermektedir.

Doğuştan gelen biyolojik farklılıklar, politik ve sosyal yapılanmalar, toplumun içinde bulunduğu kültürel doku bağlamında yeniden üretilerek kadın ve erkeğin nasıl davranması, düşünmesi, hangi haklara sahip olması, gücün görece kimin elinde bulundurulması gerektiğini belirlemektedir (Akın & Demirel, 2003: 74; Üner, 2008: 6; Powell & Greenhause, 2010: 1012; Günay & Bener, 2011: 158). Özellikle ataerkil ve geleneksel yapıya sahip toplumlarda kadın ve erkek rolleri net çizgilerle birbirinden ayrılmakta ve kadınların ikincil konumlarını, erkeklerin ise ayrıcalıklarını pekiştiren, iktidarlarını güçlendiren eşitsizlikler yaratılmaktadır. Kadınlara genellikle üreme, çocuk bakımı, ev temizliği gibi ev için yani özel alanla sınırlı görev ve roller yüklenirken; erkeklere para kazanma, üretim, ailenin geçimini sağlama gibi ev dışı yani kamusal alanla alakalı görev ve roller yüklenmektedir (İmamoğlu, 1991:832; Pincha, 2009: 3). Rollerin ataerkil zihniyet bağlamında kurgulanması, (a) toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yol açmakta, (b) kadınların en temel insan hakları ve özgürlüklerini kullanmalarına

engel teşkil etmekte, (c) cinsiyete dayalı ayrımcılıkları ve mahrumiyetleri arttırmaktadır (Demirgöz Bal, 2014: 16; Scott, 2007'den akt. Yalçın, 2020: 24).

DOĞAL AFETLERDE CİNSİYETE GÖRE ZARAR GÖREBİLİRLİK FARKLILIKLARI

Doğal afetlerin bireylerin yaşam standartları üzerinde neden olduğu zararlar, kadın ve erkeğe göre farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar özellikle gelişmemiş, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kendini göstermekte olup, temelde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinden kaynaklanmaktadır. Çalışma kapsamında zararlara ilişkin bu farklılıklar fiziksel zarar görebilirlik, sosyal zarar görebilirlik ve ekonomik zarar görebilirlik boyutları altında hem afet anı hem de afet sonrası koşullar göz önünde bulundurularak ele alınmış ve toplumsal cinsiyet rolleri ile toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında incelenmiştir.

Fiziksel zarar görebilirlik başlığı altında (a) ölüm, (b) hamilelik, (c) sportif yetersizlikler ve (d) hijyen ve temiz su kaynağı eksikliği ile yetersiz beslenme sonucu oluşan hastalıklar yer alırken; sosyal zarar görebilirlik kapsamında (a) hanehalkının bakım sorumluluğu, (b) düşük eğitim seviyesi, (c) giyim kodları, (d) katı ataerkil yaşam tarzı, (e) aile içi şiddet, insan kaçakçılığı, taciz ve tecavüz gibi şiddet olayları ele alınmıştır. Her ne kadar ekonomik zarar görebilirlik afetin neden olduğu kayıpların ülke ekonomisi üzerinde yarattığı sorunları kapsasa da bu çalışma kapsamında daha cinsiyet odaklı farklılıklar üzerinde durulduğundan, ekonomik zarar görebilirlik kapsamında (a) maddi imkânsızlıklar, (b) yetersiz aynı ve nakdi yardımlar ve (c) yetersiz iş imkânları ile dengesiz iş bölümleri ele alınmış; çevresel zarar görebilirlik ise ekonomik zarar görebilirliğin dengesiz iş bölümleri kısmında değerlendirilmiştir.

Fiziksel Zarar Görebilirlik

Bu çalışma kapsamında fiziksel zarar görebilirlikle ilgili ele alınan ilk kategori afete bağlı ölümlerdir. Doğal afetler neticesindeki can kayıpları hesaplanırken cinsiyet bazlı bir istatistik tutulmasa da, afetler sonucu meydana gelen ölümleri toplumsal cinsiyet rolleri temelinde inceleyen çalışmalar neticesinde, kadın ve erkek arasında ciddi farklılıklar olduğu ve bu farklılıkların genellikle kadınların aleyhinde olduğu görülmektedir (Yalçın, 2020: 30-32; URL-15: 36-39; Neumayer & Plümper, 2007).

Afetlere bağlı kadın ölüm oranlarının erkeklerden fazla olmasının ana sebepleri arasında kadın ile erkek arasındaki (a) biyolojik ve fizyolojik farklılıklar ile (b) toplumsal norm ve toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan farklılıklar yer almaktadır. Bunlara ek olarak sosyal eşitsizliklerin yaygın olduğu toplumlarda kadınların sosyo-ekonomik statüsünün erkeklerden daha aşağılarda olması da kadınları afetler karşısında erkeklere nazaran daha dezavantajlı ve zarar görebilir bir konuma itmektedir (Neumayer & Plümper, 2007: 553).

Oxfam International (2005 ve 2009) tarafından yapılan araştırmalar bazı bölgelerde kadın ölüm oranlarının erkeklerinkinin 4 katına çıktığını göstermektedir (URL-11; URL-12). Hint Okyanusu'nda 2004 yılında meydana gelen Güney Asya, Sumatra, Endonezya ya da Sumatra-Andaman Depremi olarak adlandırılan 9.1 büyüklüğündeki deprem ile depreme bağlı oluşan Asya Tsunamisi sonucu birçok köy ve yerleşim yeri tamamen sular altında kalmış, ortalama 283.100 kişi hayatını kaybetmiştir (Yalçiner, Ersoy, Perinçek, Presateya, Hidayet, Mcadoo, 2005: 43). Bu afet neticesinde Endonezya'nın Kuzey Aceh Bölgesi'nde hayatını kaybeden 366 kişinin 284'ünün kadın ve Hindistan Nagapattinam'da ise hayatını kaybeden 4289 kişinin 2406'sının kadın olduğu tespit edilmiş; afetten etkilenen tüm coğrafya ele alındığında ise hayatını kaybedenlerin %70 ila %80'inin kadın olduğu bulgulanmıştır (URL-11: 2-6; Yalçın, 2020: 30). 1991 yılında Bangladeş'te meydana gelen siklonda (Hint Okyanusu'nda meydana gelen fırtınalar siklon olarak adlandırılmaktadır) ise ölenlerin %90'ı kadınlardır (Yalçın, 2020: 29). Bangladeş Siklonu'ndan en fazla etkilenen gruplar arasında yaşlılar, kadınlar, çocuklar ve sosyo-ekonomik açıdan yetersiz konumda olanlar yer almıştır. Bu siklonda ölüm oranları kadın ve erkeğe göre sınıflandırıldığında her yaş grubu için kadın ölüm oranlarının erkeklerinkinden fazla olduğu görülmüştür. Örneğin 20 ila 44 yaş arası kadınlarda ölüm oranı binde 71 iken erkeklerde binde 15 olarak bulgulanmıştır (Chowdhury, Bhuyia, Choudhury & Sen, 1993: 291-295). Örneklerden de anlaşılacağı üzere afetlerin yıkıcı etkileri cinsiyetler arasında dengesiz bir dağılım göstermekte ve bu dengesizlik kadınların aleyhinde işlemektedir.

1998 yılında Orta Amerika'da görünen Mitch Kasırgası'nda olduğu gibi bazı afetlerdeki ölüm oranları ise erkeklerin aleyhinde seyretmektedir. Bunun temel sebeplerinden biri erkeklerin kadınlardan farklı olarak Y kromozomuna sahip olmaları ve testosteron hormonundan kaynaklı olarak daha riskli davranışlarda bulunmalarındır (Garenne, 1995: 632). Bir diğer ifadeyle Y kromozomu erkeklerin daha riskli davranışlar sergilemesine ve riskli durumlarda kadınlara nazaran daha pervasız davranabilmelerine sebep olmaktadır (Blaikie, Cannon, Davis & Wisner, 1994; URL-4: 25; Neumayer & Plümper, 2007: 554). Bu pervasızlık kimi zaman toplumsal cinsiyet rollerinden de kaynaklanmaktadır. Erkeklerden daha cesur ve korkusuz olmaları beklendiğinden, afet anında "bana bir şey olmaz" mantığı ile davranan veya arama kurtarma faaliyetlerinde hayatlarını riske atarcasına cesur davranmaya çalışan erkekler yüzünden bazı afetlerde erkek ölüm oranları kadınların ölüm oranlarının üzerine çıkmaktadır (Talu, 2016: 74). Erkek ölüm oranlarının kadın ölüm oranlarından fazla olmasının bir diğer sebebi ise erkeklerin, toplumsal cinsiyet rolleri gereği ev dışı alanlarda daha fazla bulunmalarındır. Kadınlar vakitlerinin çoğunu evde geçirirken, erkekler dışarıda çalışmaktadırlar ve bu durum onları hortum, fırtına, kasırga gibi doğal afetler karşısında daha savunmasız hale getirmektedir (Neumayer & Plümper, 2007: 554). Erkek ölüm oranlarının artmasındaki üçüncü bir sebep ise erkeklerin yetkililer tarafından

yapılan uyarılara kimi zaman kulak asmayarak, bunun yerine kendi tecrübelerine güvenmelerinden kaynaklanmaktadır. Örneğin, yetkililerin yaklaşmakta olan Bangladeş Siklonu'nu (1991) sırasında vatandaşları bilgilendirmek adına birçok uyarı yapmalarına karşın, erkekler kendi tecrübelerine güvenerek havanın hortuma dönmeyeceğine kanaat getirmiş ve tedbir almamışlardır (Chowdhury vd., 1993: 299).

Fiziksel zarar görebilirlik kapsamında ele alınan bir diğer kategori hamileliktir. Hamileler özellikle de hamileliğinin sonlarında olan kadınlar yeterli hareket kabiliyetine sahip olmadıklarından afetlerin yıkıcı sonuçlarından daha fazla etkilenmektedirler (Neumayer & Plümper, 2007: 553). Bir diğer ifadeyle hamileliğinin sonlarına yaklaşmış olan kadınlar hızlı hareket edemediklerinden depremde kolayca saklanamamakta, sel sularından kaçamamakta, hortum karşısında sığınaklara inmekte gecikebilmektedirler. Öte yandan afet anında hamile kadınların yaşadıkları panik durumu; düşük, erken ve/veya prematüre doğum oranlarını da arttırmakta, bu da kimi zaman bebeğin veya annenin ölümü ile sonuçlanmaktadır (URL-17; Neumayer & Plümper, 2007: 554; Chew & Ramdas, 2005: 2). Afetlerden bağımsız olarak düşünüldüğünde de hamile kadınların çok daha fazla risk altında olduğu görülmektedir. Türkiye Üreme Sağlığı Programı kapsamında yapılan araştırmalarda en sık görülen ilk 5 kadın ölüm nedeni arasında “anne ölümleri” yer almaktadır (Demirgöz Bal, 2014: 17). Afete bağlı can kayıplarının çok yüksek seyrettiği kimi bölgelerde toplumun kadınlardan daha sık çocuk doğurmasını beklemesi ise kadın açısından başka bir sorunu ortaya çıkartmaktadır. Kadının “kayıp nüfusun telafisi” için sık doğum yapmaya zorlanması, kadının fiziksel zarar görebilirliğini arttırmakta ve sık doğumlar kimi zaman bebeğin ve annenin ölümüne neden olabilmektedir (URL-11: 5).

Ölüm ve hamilelik dışında fiziksel zarar görebilirliğe ilişkin bir diğer kategori spor ve bir takım beceriler neticesinde kazanılan fiziksel yeterliklerdir. Bu yeterlikler doğal afetler karşısında bireyin dayanıklılığını arttırmaktadır (Neumayer & Plümper, 2007: 553). Örneğin, bireyin yüzme bilmesi onu sel ve tsunami gibi afetler karşısında daha dayanıklı hale getirmekte, atletik bir yapıya sahip olması afet anında daha çevik ve hızlı kaçmasına veya sığınmasına olanak sağlamaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yüksek olduğu toplumlarda kadınların spor yapmalarının hoş karşılanmaması, afet anlarında kadınların daha fazla riskle karşılaşmasına sebep olmaktadır. Kadınlar yüzme bilmediklerinden veya yeterli tırmanma becerilerine sahip olmadıklarından sel veya tsunami gibi afetlerden daha fazla etkilenmektedirler (Cannon, 2000; URL-15: 38). Örneğin Bengal'de kadınlara yüzme eğitimi verilmemekte (URL-15: 43), Sri Lanka'da ise yüzme ve ağaca tırmanmak erkeklere ait faaliyetler olarak kabul edilmekte dolayısıyla da kız çocuklarına bu yetkinlikler kazandırılmamaktadır (Neumayer & Plümper, 2007: 553). Kadınların yüzme ve tırmanma gibi sportif becerilerden yoksun olmaları, onları afet karşısında çaresiz ve savunmasız bırakmaktadır.

Asya Tsunamisi'nde (2004) kadın ölüm oranlarının erkeklerden fazla olmasının ana sebeplerinin başında bu yoksunluk ve yetersizlik gelmektedir (MacDonald, 2005: 474). Oxfam International tarafından yapılan araştırmaya göre 2004 yılındaki bu afet neticesinde Endonezya, Sri Lanka ve Hindistan bölgelerinde kadınlar hem çocuklarına ve evdeki yaşlılara bakmak zorunda oldukları hem de yüzmeye ve tırmanma becerilerinden yoksun oldukları için kaçmayı yeterince başaramamışlardır. Bu bölgelerde, örneğin Sri Lanka'da, erkekler gündelik hayatta meyve toplamak için sürekli ağaçlara tırmandığından bu becerileri geliştirmiş ve sel suları geldiğinde rahatlıkla ağaçlara tırmanıp kurtulmayı başarmışlardır. Ancak kadınlar daha önce böyle bir deneyim yaşamadıklarından, tırmanmakta zorlanmış ve sel sularına kapılmışlardır. Bu durum zarar görebilirlik ve ölüm oranlarının kadınların aleyhinde artması ile sonuçlanmıştır (URL-11: 9). Hanehalkına bakım sorumluluğu ve sportif yetersizliklerden ötürü söz konusu tsunami neticesinde kadın ölüm oranları erkeklerin 3 ila 4 katı olmuştur (URL-11: 9; MacDonald, 2005: 474; URL-15: 38).

Fiziksel zarar görebilirliğe ilişkin dördüncü kategori afet anından ziyade afet sonrasında meydana gelen yetersiz hijyen koşullarının özellikle de kadın sağlığı üzerinde yarattığı olumsuz sonuçlardır. Söz konusu yetersizliklerin giderilmesi için Kızılhaç ve Kızılay, belli başlı sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yaparak 1997 yılında Sphere Projesi'ni uygulamaya koymuşlardır. Bu projede (a) sağlık faaliyetleri, (b) su temini ve hijyen teşviki, (c) beslenme ve gıda güvenliği ile (d) barınak, yerleşim ve gıda dışı maddeler insani yardıma ilişkin asgari standartlar olarak tanımlanmıştır (URL-14: 4). Sphere Projesi'nde bahsedildiği üzere sağlık açısından en temel problemler besin ve temiz su kaynaklarına erişememekten, yeterli hijyeni sağlayamamaktan ve sağlık hizmetlerinin yetersiz kalmasından yaşanmaktadır (Noji, 1997b). Bu durum afet sonrasında bireyleri hastalıklara daha açık bir hale getirmektedir. Hijyen konusunda en sık karşılaşılan problemlerden bir tanesi kadınların adet dönemlerinde ortaya çıkmaktadır. Kadınların bu dönemleri birçok ülkede tabu olarak görüldüğünden, afet sonrasında kadınlar hijyenik ped ihtiyaçlarını dile getirememekte ve buna ek olarak temiz su kıtlığından kaynaklanan sebeplerden ötürü genital organlarını yeteri kadar temizleyememektedir. Bu eksiklikler kadınların genital hastalıklara veya idrar yolu enfeksiyonlarına yakalanma risklerini arttırmaktadır (URL-17). Yalçın yapmış olduğu bir çalışmada Van Depremi (2011) sonrasında ortaya çıkan hijyenik ped teminine ilişkin sorunu, bir sivil toplum kuruluşu çalışanının sözleri ile aktarmıştır:

“Van depreminde mesela, hijyenik ped yardımı çok geç gelmişti. İlk aşamada düşünülmeyen bir şey bu, ama aslında çok düşünülmesi lazım. Ev yerle bir oluyor, marketler, her şey öyle. O an, belki ilk iki-üç gün içinde kadınların bu ihtiyaçlarının nasıl karşılanacağı noktasında sorun var ama bu konuda yavaş yavaş bilinç geliyor.” (Yalçın, 2020: 82).

Afet sonrasında yeterli hijyen ve temiz su olanaklarının olmaması, genital hastalıklara ek olarak, salgın ve bulaşıcı hastalık riskini de arttırmaktadır. Hastalığa yakalanmaya ilişkin fiziksel zarar görebilirlik kapsamında istatistiklere bakıldığında kadınların erkeklere nazaran bulaşıcı hastalıklara yakalanma konusunda daha meyilli olduğu görülmektedir (Garenne, 1995: 631; Demirgöz Bal, 2014: 16). Bu durum toplumsal cinsiyet rolleri ile birleştiğinde kadın açısından daha fazla dezavantaj ortaya çıkmaktadır. Örneğin Tanzanya’da toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan uyuma biçimleri dolayısıyla (erkeklerin yatakta, kadın ve çocuklarınsa yerde uyumaları), kadınların vebaya yakalanma ve bu yüzden hayatlarını kaybetme ihtimalleri daha yüksektir. Bir diğer ifadeyle, kadınlar yerde yattıklarından veba bakterileri taşıyan farelerle temas etme ihtimalleri artmaktadır (Boender & Thaxton, 2004’den akt. URL-15: 45).

Genital hastalık ve salgın hastalığa yakalanma konusunda dezavantajlı olan kadınların; yeterli tedavi imkânlarının bulunmaması, onların zarar görebilirlik düzeylerini arttıran bir diğer unsurdur. Bir diğer ifadeyle afet sonrası acil yardım paketlerinin sadece erkeklere verilmesi veya sağlık sigortalarının sadece erkekler üzerinden yapılması, eşini kaybeden kadınların sağlık açısından zor durumda kalmalarına sebep olmaktadır (URL-11: 5).

Fiziksel zarar görebilirliğe ilişkin son kategori yetersiz beslenmedir. Hamile veya emzirme dönemi dışında olan kadınlar daha az besinle yetinebildiklerinden, kıtlık ve kuraklık gibi afetler karşısında erkeklere nazaran daha dayanıklıdırlar (Rivers, 1982). Ancak kadınların bu avantajı toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin yaygın olduğu ülkelerde pek de işe yaramamaktadır çünkü bu gibi toplumlarda kadınlar ev içi besin zincirinin en altında yer almaktadırlar. Kadınlar önce hanehalkını doyurmak zorunda olduklarından, olağan zamanda da yetersiz beslenmektedirler. Bir diğer ifadeyle, ev içi besin zincirinin en altında olduklarından afet dönemleri dışında da yetersiz beslenen kadınlar, afet sonrasında özellikle de kıtlık gibi durumlardan erkeklere nazaran daha fazla etkilenmektedirler (Cannon, 2002; URL-7). Gelişmemiş veya az gelişmiş tarım toplumlarında, kadınlar genellikle doğada bulunan besinleri toplama görevini üstlendiklerinden; kıtlık, kuraklık ve çölleşme gibi durumlarda yiyecek ve su temini bulmakta zorlanmakta; bu durum onların beslenmesi, sağlığı, hijyen temini ve çalışması açısından olumsuz etkiler yaratarak, zarar görebilirliklerinin giderek artmasına sebep olmaktadır (Talu, 2016: 73; Güneş, 2013: 82). Örneğin, kuraklığın sık görüldüğü Doğu Afrika ülkelerinde kadınların yiyecek bulabilmek için günde ortalama 10 kilometreden fazla yürüdükleri; kuraklığın daha da keskinleştiği dönemlerde ise bu kadar yürüyüp yiyecek aramalarına rağmen kimi zaman yiyecek bir şey bulamadan eve döndükleri görülmektedir (URL-15: 37). Nepal’de meydana gelen selde ise ekinlerin, tarlaların ve ineklerin zarar görmesi neticesinde birçok kadın, çocuklarını yeteri kadar besleyemediklerini dile getirmişlerdir (URL-15: 36). Öte yandan toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden ötürü kadınların devlet yetkililerinden

de yeterli maddi veya aynı desteği alamamaları, yetersiz beslenmeyi daha da tırmandırmakta ve bu kadınların sağlıkları ciddi bir tehdit altına girmektedir (URL-15: 47). Bir diğer ifadeyle, yardım malzemelerinin (a) kadın ve erkek arasında eşit bir biçimde dağıtılmaması, (b) kadının güç ve statüden yoksun olması neticesinde bu malzemelere yeteri kadar ulaşamaması, (c) ulaştığı malzemeleri çocukları ve evdeki yaşlılarla paylaşması gibi sebeplerden ötürü, kadınlar Sphere Projesi'nde belirtilen insani yardıma ilişkin asgari standartlar arasında yer alan su, gıda ve hijyen teminini yeteri kadar sağlayamamaktadırlar (Yalçın, 2020: 30-32; URL-14: 4). Bu durum ise özellikle de kadınların yetersiz beslenmeye bağlı sağlık sorunlarıyla mücadele etmek zorunda kalmalarına sebebiyet vermektedir.

Sosyal Zarar Görebilirlik

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği temelinde ele alınan sosyal zarar görebilirliği arttıran belli başlı unsurlar arasında (a) kadınlara yüklenen hanehalkının bakım sorumluluğu, (b) düşük eğitim seviyesi, (c) toplumsal norm, inanış ve kültüre dayalı giyim kodları, (d) katı ataerkil yaşam tarzının olması ve (e) aile içi şiddet, taciz, tecavüz, insan kaçakçılığı gibi şiddet unsurları yer almaktadır.

Sosyal zarar görebilirliğe ilişkin ilk kategori, yukarıda da ifade edildiği üzere kadınların, toplumsal cinsiyet rolleri gereği hanehalkının özellikle de çocukların ve yaşlıların bakımından sorumlu tutulmalarıdır. Afet anlarında, kadınlar bakmakla yükümlü oldukları bu bireylerin can güvenliğini düşünmekte ve dolayısıyla kendi hayatlarını riske atacak davranışlarda bulunmaktadırlar (URL-11: 2; URL-6: 3; Beinin, 1981; Schwoebel & Menon, 2004; MacDonald, 2005; Neumayer & Plümper, 2007). Örneğin deprem gibi afetlerde anneler çocuklarının zarar görmesini önleyebilmek adına çökme anında onların üzerlerine kapanmakta böylece devrilen eşyalar veya yıkılan duvarların ilk çarpış etkisinden ciddi oranda yara almaktadırlar. Benzer şekilde kadınlar; çocukları ve yaşlıları toparlamakla, evden çıkarmakla veya onları güvenli bir yere konuşturarak ilgilendiklerinden, çoğu zaman kendileri için güvenli bir alan bulacak vakitleri kalmamaktadır. Afetin ilk anı geçip kriz sonrası dönem başladığında kadınlara yüklenen çocuk bakım sorumluluğu daha da artmakta ve bu durum kadınların psikolojileri üzerinde olumsuz etki yaratarak, travmatik stres bozukluğuna veya depresyona neden olabilmekte; dolayısıyla da kadın erkeğe nazaran daha yavaş bir iyileşme göstermektedir (Yalçın, 2020: 30-32).

Kadın ölüm oranlarının erkeklere göre fazla olması toplumun en temel yapı taşı olan aile yapısında ve buna bağlı olarak hanehalkı bakım sorumluluğunda da bir takım değişimlere sebebiyet vermektedir. Örneğin kadının öldüğü hanelerde erkeğin veya kız çocuğunun “annelik” rolünü üstlenmesi ve hem çocuk bakımı hem de yaşlı bakımı görevlerini yerine getirmesi beklenmektedir. Bu yeni durumun toplumsal cinsiyet rollerinde bir değişime yol açabilmesi muhtemeldir (URL-11: 5). Ancak erkeğin bu görevleri üstlenmek istememesi durumunda ise kadınların üzerinde hâlihazırda var olan “bakım” sorumluluğu daha da

artabilmekte ve hayatta kalan kadınlar yakın civarlarındaki, akrabalarındaki çocukların ve yaşlıların da bakımını üstlenmek durumunda kalabilmektedir (URL-11: 5). Dolayısıyla kadınların yükü daha da fazlalaşmakta ve zarar görebilirlik düzeyleri artmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yaygın olduğu ve kadının değerinin pek de önemsenmediği bazı ataerkil ve geleneksel toplumlarda, bakım sorumluluğunu ve masrafını düşürmek adına hanehalkı nüfusunun azaltılması yoluna gidilmesi tercih edilmektedir. Hanehalkındaki eğitim, barınma ve beslenme gibi yükümlülüklerin azaltılması adına bu gibi toplumlarda, kız çocukları daha erken yaşlarda evlendirilebilmektedir. Erken yaştaki evlilikler ve gebelikler ise erken doğum ve buna bağlı ölümleri arttırabilmektedir (URL-11: 5).

Sosyal zarar görebilirlik bağlamında ele alınması gereken ikinci kategori eğitimidir. Gelişmemiş, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kadınların eğitim düzeylerinin erkeklerden daha az olması ve hatta okuma yazma dahi bilmeyen birçok kadın bulunması, kadını afetler karşısında erkeklere nazaran daha savunmasız bırakmaktadır. Afet konusunda yeterli bilince sahip olmayan, yeterli eğitimi veya okuma yazması olmayan kadınlar; yapılan anonsları, uyarı mekanizmalarını ve yönlendirmeleri yeteri kadar anlamamakta; dolayısıyla da afet anında neler yapacaklarını, nereye gideceklerini/sığınacaklarını veya afet sonrasında kimlerden destek alacaklarını bilememektedirler. Yapılan çalışmalar neticesinde, okuma yazma bilmeyenlerin veya düşük okuma yazma oranına sahip olanların yüksek okuma yazma düzeyine sahip olanlara kıyasla daha çok hayatını kaybettiği görülmekte olup (Chowdhury vd., 1993: 292-295); bu durum hem afet anlarında hem de afet sonrasında kadınların sosyal ve fiziksel zarar görebilirliklerini arttırmaktadır (Yalçın, 2020: 30-32; URL-15: 43; Neumayer & Plümper, 2007). Eğitimsizliğin zarar görebilirlik üzerindeki etkisine Bangladeş'te görülen siklonlar örnek verilebilmektedir. 1970 siklonundan sonra Bangladeş'te erken uyarı sistemleri geliştirilmiştir. Bu kapsamda meteoroloji departmanı basın yolu ile siklonun mesafesine, hızına ve yönüne ilişkin uyarı sinyalleri içeren bültenler yayınlamaya başlamıştır. Ancak bu sinyaller kıyı bölgelerinden yaşayan bireylerden ziyade gemileri ve limanları hedef almaktadır (Chowdhury vd., 1993: 292). Başka bir deyişle söz konusu uyarı ve mesajların hedef kitlesi daha ziyade erkeklerden oluşmaktadır. Dolayısıyla devlet yetkililerinin Bangladeş Siklonu'na (1991) ilişkin yaptıkları uyarı bilgilendirmelerine çoğunlukla erkekler erişebilmiş ve kadınlar bu bilgilendirmeye dolaylı yoldan yani ancak erkekler tarafından ulaşabilmişlerdir (URL-15: 44). Bir diğer ifadeyle, Bangladeş'te siklona karşı verilen uyarılar açık alanlarda bulunan erkekler tarafından bilinir hale gelirken; kadın, çocuk, yaşlı gibi daha çok ev içi alanlarda bulunan bireyler yeterince uyarılmamıştır. Öte yandan uyarılara erişilebildiği halde bireyin kendi tecrübelerine dayanak uyarıları dikkate almaması veya önemsememesi de zarar görebilirliği arttırmaktadır. Örneğin Japonya'da Kobe (1995) ve Sendai (2011) depremlerinin ve akabinde oluşan tsunamilerin araştırıldığı bir çalışmaya katılan afetzedelerden birisi "Mahallemizden bazı komşular radyodan yapılan tsunami

uyarısını ciddiye almadılar ve kaçmadılar. O yüzden can verdiler” (Yalçın, 2020: 77) diye belirtmiştir.

Yeterli eğitim alamamaya bağlı olumsuz sonuçlar, afet anında olduğu gibi afet sonrasında da ve özellikle de kız çocukları açısından sosyal zarar görülebilirliği arttırmaktadır. Dünya genelinde 876 milyon kişi (ki bunun %60’dan fazlasını kadınlar oluşturmaktadır) okuma yazma bilmemektedir (URL-15: 43). Afet sonrasında ise zaten hâlihazırda eğitim hakkı az olan kız çocukları evin bakımını üstlenmek veya maddi tasarruf yapmak gibi gerekçelerle okuldan uzaklaştırılmaktadır (URL-6: 2005). Hanehalkı bakımı ve tasarruf gerekçelerine ek olarak; besin ve temiz su temini sorumlulukları da kız çocuklarının eğitimden uzak kalmasına sebebiyet vermektedir. İklim değişikliği, kıtlık, kuraklık gibi afetler neticesinde kadınların besin ve temiz su bulma imkânları giderek daraldığından, bu ihtiyaçlarını gidermek için daha çok zaman harcamak zorunda kalmaktadırlar. Bir diğer ifadeyle, kadınlar ve kız çocukları su ve besin maddesi aramaktan eğitime vakit ayıramayacak duruma gelmektedirler (Güneş, 2013: 82).

Sosyal zarar görülebilirlik kapsamında kadının zarar görülebilirliğini arttıran bir diğer kategori katı ataerkil yaşam tarzının benimsendiği toplumlarda görülmektedir. Bu kapsamda özellikle de kadınların erkeklerden izin alma zorunlulukları ve soy anlayışı ön plana çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ve/veya kültürel normların bir uzantısı olarak katı ataerkil yapıya sahip bazı toplumlarda, kadınların yaptıkları eylemler için erkeklerden izin alma zorunlulukları bulunmaktadır. Kadınların eşlerinin, babalarının veya ağabeylerinin onayı veya izni olmadan evden çıkmalarının yasak olmasından ötürü afetler sırasında can kayıpları yine kadınların aleyhine artmaktadır. Kadınların “evin reisinden” izin almadan dışarı çıkamamaları, onları erkeklere mahkûm bırakmaktadır. Bangladeş Siklonu’nunda (1991) olduğu gibi birçok kadın erkeklerin gelip kendilerini güvenli bir yere götürmelerini beklerken hayatını kaybetmiştir (URL-15: 36; Neumayer & Plümper, 2007: 554; Talu, 2016: 73-74).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yoğun olarak görüldüğü toplumlarda erkeklerin soyun devamı olarak algılanması da ölüm oranlarının kadınların aleyhinde seyretmesinin ve kadınların daha yüksek zarar görülebilirliğe sahip olmalarının bir diğer sebebidir. Bu algıdan ötürü aile bireyleri afet anında erkek çocuklarını kurtarmaya, kız çocuklarını kurtarmaktan daha fazla öncelik vermektedirler. Bangladeş Siklonu (1991) sırasında bir babanın çocukları arasında bir tercih yapması ve kızını kurtarmak yerine “soyunu devam ettireceği” gerekçesi ile oğlunu kurtarmayı tercih etmesi buna bir örnek teşkil etmektedir (Neumayer & Plümper, 2007: 555; Talu, 2016: 74). Erkek çocuklarını “soyun devamı” olarak gören toplumlar afet anında erkek çocuklarının hayatını kurtarmayı tercih ederken, afet sonrasında da benzeri bir davranış sergilemektedirler. Örneğin kıtlık, kuraklık gibi yetersiz beslenmenin ortaya çıktığı durumlarda önceliği kız çocuklarından ziyade erkek çocuklarının yeterli beslenmesine verdikleri bilinmektedir (Neumayer & Plümper, 2007: 555).

Sosyal zarar görebilirliğe ilişkin dördüncü kategori bazı ataerkil ve geleneksel toplumlarda kadınlara dayatılan giyim kodlarıdır. Bu giyim kodları onları afetler karşısında güçsüz bırakmakta ve kadınların hareket kabiliyetlerini kısıtlamaktadır (URL-15: 36). Örneğin Bangladeş, Hindistan ve Pakistan gibi Güney Asya ülkelerinde kadınların sıklıkla giydikleri *sari* ve buna benzer geleneksel uzun elbiseler, eteklerin etrafa takılmasından ötürü kadınların hızlı hareket etmelerini engellemekte, kaçışlarını zorlaştırmakta ve zaten az olan tırmanma, koşma, yüzme gibi becerilerini büyük oranda kısıtlamaktadır (Ikeda, 1995; Talu, 2016: 74). Geleneksel kıyafetlere ek olarak, inanış gereği başörtüsü kullanılan toplumlarda, kadınlar başörtüleri olmadan dışarı çıkmayı reddetmekte ve dolayısıyla başörtülerini ararken zaman kaybedip afetin yıkıcı etkisine daha fazla maruz kalmaktadırlar. Benzer şekilde toplumsal normlar gereği kadınlar gecelikleri ile dışarı çıkarlarsa toplumdaki tepki görececeklerinden çekinerek giyinme telaşına düşmektedirler ve bu da doğal olarak zarar görebilirliklerini arttırmaktadır. Chaman Pincha'nın yapmış olduğu araştırma giyinmenin özellikle de kadınlar tarafından ne denli önemsendiğini gösteren örnekler içermektedir:

“75 yaşlarındaki Nezihe teyze çıkmam ben böyle deyip duruyordu. Çıkmam. Çok ayıp. Gecelikle sokağa çıkılmaz. Ne derler sonra, giyineyim diyordu. Üstünde pijamaları ve sabahlığı vardı. Giyinmesini bekledi Zahide. Bu arada karşı dairedeki yaşlı kadının ziline basmıştı eşi. Oda giyineyim bekleyin beni diyordu. Onu da alarak indiler aşağı.”(Pincha, 2009: 42).

Tüm bunlar kadınlara zaman kaybettirerek hayatlarını riske sokmalarına sebebiyet vermekte ve dolayısıyla kadın ölüm oranlarını arttırmaktadır. Giyim kodları dışında kültüre bağlı bir diğer sosyal zarar görebilirlik unsuru ise erkeklerin sıcak havalarda çatılarda yatma geleneğidir. Bu onların deprem karşısında daha avantajlı olmalarına yol açmaktadır. Gece meydana gelen bir deprem anında kadın enkazın altında kalırken, erkek çatıda yattığından kadına nazaran daha az yara ve/veya zarar ile afeti atlattığıdır (Krishnaraj, 1997).

Kimi yerde sosyal zarar görebilirlik, kimi yerde ise psikolojik zarar görebilirlik olarak kategorilendirilebilen bir unsur, afet sonrasında artan şiddet, taciz ve tecavüz vakalarıdır. Özellikle güvenlik konusunda *Social Audit of Nicaragua* tarafından yapılan çalışma, erkeklerin kendilerini kadınlardan %35 daha fazla güvende hissettiklerini bulgulamıştır (URL-4: 32). Afetlerin yol açtığı gerginlik ve stres durumu kimi zaman saldırgan davranışları tetiklemektedir ve bu saldırganlığın hedefinde çoğunlukla kadınlar ve çocuklar yer almaktadır. Sosyal düzenin ve güvenliğin bozulduğu bu durumlarda kadınlar ve çocuklar artan aile içi şiddetin, cinsel şiddetin ve kimi zaman insan kaçakçılığının mağdurları haline gelmektedirler (Yalçın, 2020: 30-32). Örneğin Mavi Kalem Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği tarafından düzenlenen Afet ve Acil Durumlarda Kadın

Çalıştay’ında 1999 Marmara Depremi’nden sonra birçok kadın ve çocuk kaçırma olaylarının kayda geçtiği belirtilmektedir (Düzkan, 2016: 33). İzmit Depremzede Çocuklara Yardım Derneği Başkanı Ali Kundakçı ise söz konusu depremden sonra resmi kayıtlara göre 62, resmi olmayan kayıtlara göreyse 300’ün üzerinde kişiden haber alınmadığını ifade etmektedir (URL-10). Görgü tanıklarına göre enkazdan yaralı olarak çıkan ancak daha sonra kendisinden hiçbir haber alınmayan Hicran Emir bu kayıplardan sadece bir tanesidir (URL-9).

İnsan kaçakçılığına ek olarak, afete bağlı gelişen kaygı bozukluğu, travma gibi psikolojik sorunlar ve artan alkol bağımlılığı, hane içi şiddet vakalarının yükselmesine yol açmaktadır. Bu şiddetin hedefinde ise daha ziyade kadınlar yer almaktadır (URL-11: 10). Alkol ve psikolojik sorunlara ek olarak “mahrem” ve “namus” kavramları da kadına şiddeti arttıran bir diğer unsurdur. Marmara Depremi örneğinde de görüldüğü gibi kadınların “mahalle” ortamından ayrılarak çadır kentlerde yaşamak zorunda kalmaları, şiddet oranlarını arttırmaktadır. Erkekler toplumsal normlar tarafından dayatılan “namus” algılarının neticesinde, eşlerinin kamusal alanda fazla görünür olmasını istememekte ve bu sebeple çadırların dışına çıkmalarına katı kısıtlamalar getirmektedirler. Yapılan çalışmalar bu kısıtlamalara uymayan kadınların daha fazla şiddete maruz kaldıklarını göstermektedir (Düzkan, 2016: 33). Öte yandan yerel otoriterler aile içi şiddeti genellikle “kişisel sorun” olarak nitelendirdiklerinden, eşler arasındaki şiddet olaylarına müdahale etmekten imtina etmektedirler (Chew & Ramdas, 2005: 2). Bu durum kadına şiddetin artması ve toplumsal düzenin sağlanamamasına sebebiyet vermektedir.

Afete bağlı artan stres, travma, alkol kullanımı, hukuk ve sosyal düzende yaşanan çöküşler ve çadır kentlerin yaşam koşulları, kadınların daha fazla oranda fiziksel ve cinsel şiddete hatta toplu tecavüzlere maruz kalmasına yol açmaktadır (URL-4; Chew & Ramdas, 2005: 2; Düzkan, 2016: 33; Pincha, 2009: 31; MacDonald, 2005: 474; URL-11). Afetzedelerin yerleştirildiği çadır kentlerde, (a) çadırların içinin küçük olması ve kalabalık nüfusların bu küçük yerlerde bir arada yaşamak zorunda olmaları ve (b) bitişik nizam kurulan yazlık çadırlarda ışığın yakılması durumunda çadırların içinin görünmesi kadınların mahremlerinin görünür olmasına yol açmaktadır. Bu görünürlük ve çadır kentlerdeki tuvalet aydınlatmalarının zayıf olması neticesinde kadınlar özellikle de banyo yaptıkları esnalarda taciz ve tecavüze uğramaktadırlar (Düzkan, 2016: 33; URL-11: 5-13). Japonya’da Kobe (1995) ve Sendai (2011) depremlerinin araştırıldığı bir çalışmaya katılan afetzedelerden birisi çadırların yarattığı mahremiyet sorununu “İlk günler battaniyeyi üstümüze alıp onun içinde ve hava karardıktan sonra giyiniyorduk. Sonra yapıldı soyunma odaları. Spor salonuna geçici tuvalet kondu, kadın-erkek olarak ayrıldı ama portatif tarzda ve mahremiyeti olmayan tuvaletlerdi” (Yalçın, 2020: 85) sözleri ile ifade etmiştir. 2005 yılında yapılan başka bir çalışmada ise Katrina ve Rita kasırgalarının hemen akabinde 38 tecavüz vakası tespit edildiği kayıtlara geçmiştir (Chew & Ramdas, 2005: 2).

Ekonomik Zarar Görebilirlik

Çalışma kapsamında zarar görebilirlik düzeyleri cinsiyet ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında ele alındığından ekonomik zarar görebilirliğin bir boyutu olan afetlerin ülke ekonomisi üzerinde yarattığı kayıplar inceleme kapsamı dışında tutulmuş ve ekonomik zarar görebilirlik (a) maddi imkânsızlıklar, (b) yetersiz ayni ve nakdi yardımlar ve (c) dengesiz iş bölümleri ile yetersiz iş imkânları bağlamında ele alınmıştır.

Bireylerin sosyo-ekonomik statülerinden kaynaklanan farklılar, onların afetlerden zarar görebilirlik derecelerini etkilemektedir. Yeterli maddi imkânlarla sahip olmayan bireyler, diğerlerine nazaran görece daha dayanıksız evlerde yaşamakta ve durum onları afetin yıkıcı etkilerine daha açık hale getirmektedir. Örneğin Bangladeş'te sel veya tsunami olma ihtimaline karşın varlıklı kesimde olanlar evlerini ve hayvanlarını daha yüksek yerleşim yerlerine taşırlarken, yoksul kesimde bulunanlar bunu yapacak maddi olanakları bulamadığından afetlerin yıkıcı etkilerine daha yatkın yerlerde yaşamaya devam etmek zorunda kalmaktadırlar (URL-15: 46). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yoğun olduğu toplumlarda ise kadınlar (özellikle de yalnız yaşayan kadınlar) sosyo-ekonomik açıdan erkeklerin oldukça altında yer almaktadır. Afet öncesinde hâlihazırda ekonomik açıdan daha yoksul olan bu grupların evlerini dayanıklı hale getiremediklerinden, bir diğer ifadeyle sağlam yapılar inşa edecek maddi kaynaklara sahip olamadıklarından, ya da sağlam bina inşa edecek mühendislik becerilerinden yoksun olduklarından doğal afetlerden daha fazla zarara uğradıkları görülmektedir (Cannon, 2002; Toğrul, 2018: 14). Kobe Depremi'nde (1995) kadın ölüm oranlarının erkeklerden 1,5 kat fazla olduğu ve kadınlar arasından da özellikle yalnız yaşayan kadınların hayatını kaybettiği bulgulanmıştır. Bunun temel sebebi kadınların yeterli maddi imkânları olmadığından kolay hasar görebilecek, yangın çıkma ihtimali yüksek, dayanıksız yapılarda yaşamalarıdır (UNEP 2004'den akt. Neumayer & Plümper, 2007: 555).

Ekonomik zarar görebilirlik kapsamında ele alınabilecek ikinci kategori nakdi ve ayni yardımlardır. Ekonomik yetersizlikler kadınları sadece afet anında çaresiz bırakmamaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin fazla olduğu toplumlarda, kadınlar güç ve statüden yoksundurlar; yani erkeklere nazaran ikincil konumdadırlar. Bu durum afet sonrası yapılan maddi yardımlardan kadınların yeterli miktarda yararlanamamalarına sebebiyet vermekte ve dolayısıyla da zarar görebilirlikleri afet sonrasında da artmaya devam etmektedir. Örneğin Sri Lanka hükümeti tsunaminden etkilenen afetzedelere aile başına 5000 rupi (ortalama 49 dolar) yardımda bulunmuştur ancak batı kıyısının bölgesel başkenti Batticaloa'da bu maddi yardım sadece erkeğin aile reisi olduğu hanelere (*male-headed households*) yapılmış, dolayısıyla da yalnız yaşayan veya eşi olmayan kadınlar söz konusu maddi yardımdan yararlanamamışlardır (Chew & Ramdas, 2005: 3). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yüksek olduğu toplumlarda ayni yardımların dağıtımı da maddi yardımlarda olduğu gibi adaletsizlikler içermektedir. Bu tarz

ülkelerde afet sonrası battaniye, giyim, yiyecek, su gibi yardımlar ailedeki yetişkin sayısı düşünülerek yapılmaktadır. Dolayısıyla da kadınlar giyinme ve beslenmede paylarına düşenleri çocukları ile bölüşmekte; bu durumsa hem çocukların hem de annelerin yetersiz beslenmesine ve ısınmasına yol açmaktadır (Chew & Ramdas, 2005: 3). Bu yardımlara erişemeyip ekonomik yoksulluğa mahkûm kalan kadın ya erken yaşta evlenmek zorunda kalmakta ya da bu yoksulluk neticesinde yeteri kadar beslenemeyip yukarıda da belirtildiği üzere sağlık sorunlarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Aynı ve nakdi yardımlara erişim konusunda en dezavantajlı olan kadın grubunu ise eşini kaybetmiş veya eşinden boşanmış kadınlar, yaşlı kadınlar, evsiz kadınlar veya hiç evlenmediği için yalnız yaşayan kadınlar oluşturmaktadır (Yalçın, 2020: 30-32; MacDonald, 2005: 474; Pincha, 2009: 35). Afetzedelere dağıtılan yardımlarda eşitsizlik yapılması ve toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklı olarak erkeklere ayrıcalık tanınması, kadın ölüm oranlarının ve zarar görülebilirlik düzeylerinin afet sonrasında da artmasına sebebiyet vermektedir. Yardımların eşitsiz dağıtımını aynı zamanda toplumsal düzenin bozulmasına, şiddet oranlarının ve kaosu artmasına yol açmaktadır (Bairagi, 1986).

Ekonomik zarar görülebilirlik kapsamında ele alınabilecek son kategori ise toplumsal cinsiyet temelli yapılan iş bölümleri ve iş imkânlarıdır. Örneğin, ana geçim kaynağı balıkçılık olan toplumlarda, açık denizlere gidip balık tutma görevi erkeklere aittir; kadınlar ise erkeklerin tuttıkları balıkları işlemek ve yerel pazarlarda satmak için onların dönüşünü evde veya sahilde beklemekle görevlidirler (URL-11: 2-6; URL-6: 3). Söz konusu bu iş bölümü tsunamiler karşısında kadınların ölüm oranlarını ve zarar görülebilirlik düzeylerini arttırmaktadır. Bunun ana nedeni dalgaların açık denizde fazla etkili olmaması ve kıyaya geldikçe büyümesidir. Balıkçılık yapan erkekler dolayısıyla bu dalgalardan fazla etkilenmemekte ama evde veya kıyıda bekleyen kadınlar dalgalara kapılmaktadırlar. Hâlihazırda birçoğunun yüzme bilmemesi de onları dalgalar karşısında daha savunmasız bir hale getirmektedir. Bunun en bilinen örnekleri Endonezya ve Hindistan'da görünen tsunamilerdir (URL-11: 1). Kadınların ev içi işlerle uğraşması, erkeklerinse ev dışında çalışması sadece tsunamilerde değil, depremlerde de kadınların daha dezavantajlı bir konumda bulunmasına sebebiyet vermektedir zira evler yoksulluktan daha dayanıksız yapılmaktadır. Ancak erkekler görece daha sağlam inşa edilmiş fabrikalarda veya tarlalarda/açık alanlarda iş yaptıklarından enkaz altında kalma ihtimalleri kadınlara nazaran daha düşüktür (Noji 1997a). Ancak daha önce de belirtildiği üzere erkeklerin dışarı veya açık alanlarda iş yapmaları yıldırım, hortum, kasırga gibi afetler (örneğin 1998 Mitch Kasırgası gibi) karşısında onları dezavantajlı konuma indirmektedir (Fothergill, 1998; URL-4: 25). Bir diğer ifadeyle toplumsal cinsiyete göre yapılan iş bölümlendirmesi bazı doğal afetlerde kadının lehine olurken, bazılarında erkeğin lehine seyretmektedir. Cinsiyete dayalı iş bölümlendirmesinin neden olduğu ölümler ve yarattığı zarar görülebilirlik sadece afet anı etkileriyle sınırlı kalmamakta, afetin ilk yıkıcı anı geçtikten sonra da etkisini sürdürmektedir.

Ekonomik zarar görebilirliğin afet sonrasındaki en büyük yansıması, afet bölgesinde yeterli iş imkânı kalmaması sonucu özellikle erkeklerin para kazanmak için bölge dışına göç etmeleridir. Yeni iş imkânı bulma gerekçeleriyle göçlerin arttığı durumlarda kadınlar erkeklerden para gelene kadar evi geçindirme sorumluluğunu üstlenmekte fakat çalışacak iş bulamadıklarından zorluk çekmektedirler (URL-15: 37). Kadınların erkekler kadar kolay iş bulamaması, erkeklere nazaran daha düşük ücretli işlerde çalışmaları, gayri resmi işlerde ve kayıt dışı olarak çalışmaları da kadınların afet sonrası ekonomik olarak erkeklere nazaran daha dezavantajlı konumda olmalarına yol açmaktadır (URL-15: 38-39).

SONUÇ

Afetler neticesinde meydana gelen zarar görebilirlik düzeyleri cinsiyet bazlı kıyaslandığında, hem afetin direkt etkisinde hem de afetin neden olduğu dolaylı etkilerinde, kadınların erkeklere nazaran daha dezavantajlı oldukları görülmektedir. Bu dezavantajın ana sebepleri arasında toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinden kaynaklı, kadınların (a) fiziksel özelliklerini erkekler kadar geliştirememeleri, (b) kaynaklara erişim imkânlarının erkeklere kıyasla daha sınırlı olması, (c) çalışacak iş imkânlarının yetersiz olması, (d) çocuk, yaşlı ve engelliye bakım görevlerini üstlenmeleri ve (e) aile içi şiddetin, tacizin ve insan kaçakçılığının mağdurları olmaları gibi unsurlar sayılabilmektedir (URL-6: 4).

Afetlerdeki arama kurtarma ve ilk yardım faaliyetlerinde, toplumsal cinsiyet rollerinin bir kenara bırakıldığı ve kadın ile erkeklerin bir dayanışma içinde beraber çalıştığı görülmektedir. Afetlerde kadınlar arama kurtarma faaliyetlerine katılmakta, ilk yardım ekipmanlarının ve aynı yardımların afetzedelere dağıtılmasında görev almaktadırlar. Ancak El Salvador gibi toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yüksek olduğu ülkelerde yardımların ne şekilde ve kimlere dağıtılacağına karar veren komiteler erkeklerden olduğundan, kadınlar dağıttıkları bu yardımlardan ne yazık ki yeterince yararlanamamaktadırlar (URL-4: 29). Bir diğer ifadeyle kadınlar yardımların dağıtımında görev alırken; bu yardımların nasıl dağıtılacağı konusundaki planlama çalışmalarında karar verici, üst düzey yönetici veya lider görevlerini üstlenememektedirler (Yalçın, 2020: 30-32). Öte yandan kadınlar arama kurtarma faaliyetlerinde erkeklerle beraber aktif rol oynasalar bile, olağan döneme geçişle birlikte bu çabaları unutulmaktadır. Bradshaw ve Linneker (2001) tarafından yapılan araştırmada birçok kadın, kendilerinin arama kurtarma faaliyetlerindeki yardımlarının erkekler tarafından takdir edilmediğini veya daha sonradan bu çabalarının erkekler tarafından unutulduğunu ifade etmiştir (Bradshaw & Linneker, 2001'den akt. URL-4: 29). Kadınlara yönelik bu olumsuz algıların kırılması, ikincil konumlarının düzeltilmesi, toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden gözden geçirilmesi ve kadınların da erkeklerle eşit olduğu fikrinin benimsenmesi kadının afet anında ve sonrasında zarar görebilirliğini büyük oranda azaltacaktır.

Kadınların zarar görebilirliklerinin azaltılması için cinsiyetler arasındaki farklılıkların giderilmesi yani toplumsal cinsiyet rollerinin gözden geçirilmesi önem arz etmektedir. Sosyal zarar görebilirlik konusunda öncelikli olarak afet öncesi dönemde kadınların eğitim düzeyleri artırılarak daha kendine yetebilen bir donanıma sahip olmalarının sağlanması gerekmektedir. Eğitim ile bilinç düzeylerinin ve spor alışkanlıklarının artması, kadınların afet anında hayatta kalmalarına daha fazla olanak sağlayacaktır. Öte yandan toplum tarafından dayatılan giyim kodları tekrar gözden geçirilmeli ve kadınların “bu kıyafetle çıkarsam el alem ne der” diye düşünmelerine sebep olan toplumsal algı ve kabuller kırılmalıdır. Bunlara ek olarak kadınların (a) risk yönetimi süreçlerine ve yardımların paylaşılmasında alınacak karar süreçlerine dahil edilmeleri, (b) afet sonrası can güvenliklerinin sağlanması adına cinsel saldırı, taciz, tecavüz ve insan kaçakçılığının önüne geçilmesine yönelik önlemlerin alınması ve (c) mahremiyet, sağlık ve hijyenle ilgili ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir (Chew & Ramdas, 2005: 4; URL-11: 7-14; URL-6: 6). Öte yandan özellikle eşini veya çocuğunu kaybedenlere psikolojik destek hizmetlerinin sunulması toplumsal iyileşme, zarar görebilirlik düzeyinin düşürülmesi ve şiddetin önlenmesi açısından önemlidir (Chew & Ramdas, 2005: 4; URL-11: 7-14; URL-6: 6).

Kadınların ekonomik zarar görebilirliklerinin azaltılması için cinsiyetler arasında var olan dengesiz maddi imkânlar ve iş bulma koşullarındaki farklılıkların giderilmesi gerekmektedir; zira afet sonrasında oluşan (a) yoksulluk, (b) maddi kaynaklara erişim ve maddi kaynakların kontrolündeki eşitsizlikler, (c) sağlık hizmetlerinin yetersiz kalması, (d) beslenme ile barınma koşullarında dengesizliklerin ve yetersizliklerin olması kadınların zarar görebilirliğini arttırmaktadır (URL-4: 14-16). Bunun için afet yönetimi planlaması yapılırken; (a) kadınların iş hayatına afet öncesinde ve sonrasında dahil edilmesi, (b) yardımların cinsiyet farkı gözetilmeden eşit bir biçimde dağıtılması ve (c) eşini kaybettiği için ailenin ekonomik geçim yükümlülüğünü tamamen üstlenen kadınların daha ivedilikli olarak desteklenmesi ve istihdam edilmesi gibi önlemler devreye sokulmalıdır (Chew & Ramdas, 2005: 4; URL-11: 7-14; URL-6: 6).

Kadınların fiziksel zarar görebilirliklerinin azaltılması içinse cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadınların da en az erkekler kadar sportif faaliyetlere yönlendirilmesi önem arz etmektedir. Öte yandan yetersiz beslenmeye bağlı sağlık sorunlarının önüne geçilmesi için gıda güvenliği sağlanmalı ve afetzedelerin temel beslenme ihtiyaçları karşılanmalıdır. Bu noktada afet bölgesine özellikle dayanıklı kuru gıdalar, bebekler için süt ve ek gıda takviyeleri gibi aynı yardımlar sevk edilmelidir (URL-14: 140). Yapılan tüm yardımların cinsiyetler arasında bir fark gözetilmeden yapılması da dikkat edilmesi gereken bir diğer husustur. Bunlara ek olarak hamileler, engeller ve kronik hastalar için özel bakım hizmetlerinin oluşturulması gerekmektedir (URL-6: 6).

Özetle kadınların afetlere bağlı ölüm oranlarını ve zarar görebilirlik düzeylerini düşürmek için özellikle de gelişmemiş, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde afet yönetimi süreçlerinin toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri gözetilerek yapılması gerekmektedir. Bunun için afet yönetiminin risk yönetimi aşamasında kadınlara mutlaka söz hakkı verilmeli, istekleri, şikâyetleri ve talepleri dinlenmeli ve bunlar doğrultusunda gerekli planlamalar yapılmalı; tedbir ve önlemler alınmalıdır. Afet yönetiminin kriz yönetimi sürecinde ise daha önceden kadınların da dahil edildiği bu planlamalar cinsiyetler arasında bir fark gözetilmeksizin uygulamaya konulmalıdır.

KAYNAKÇA

Akın, A., & Demirel, S. (2003). Toplumsal Cinsiyet Kavramı ve Sağlığa Etkisi. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(4): 73-82.

Alcantara-Ayala, I. (2002). Geomorphology, Natural Hazards, Vulnerability and Prevention of Natural Disasters in Developing Countries. *Gemorphology*, 47(2002): 107-124.

Atlı, A. (2006). *Afet Yönetimi Kapsamında Deprem Açısından Japonya ve Türkiye Örneklerinde Kurumsal Yapılanma*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

Aysan, Y.F., (1993). Vulnerability Assessment. Merriman, P.A., & Browitt, C.W.A. (Ed.). *Natural Disasters: Protecting Vulnerable Communities* (s. 1-14). Londra: Thomas Telford.

Bairagi, R. (1986). Food Crisis, Nutrition, and Female Children in Rural Bangladesh. *Population and Development Review*, 12(2): 307-315.

Beinin, L. (1981). An Examination of Health Data Following Two Major Earthquakes in Russia, *Disasters*, 5(2): 142-146.

Blaikie, P., Cannon, T., Davis, I., & Wisner, B. (1994). *At Risk: Natural Hazards, People's Vulnerability and Disasters*. Londra: Routledge.

Cannon, T. (1994). Vulnerability Analysis and the Explanation of "Natural" Disasters. Varley, A. (Ed.). *Disasters, Development and Environment* (ss.13-30). Chichester: Wiley.

Cannon, T. (2000). Vulnerability Analysis and Disasters. Parker, D.J. (Ed.). *Floods* (ss.45-55). Londra: Routledge.

Cannon, T. (2002). Gender and Climate Hazards in Bangladesh. *Gender and Development*, 10(2): 45-50.

Chew, L., & Ramdas, K.M. (2005). *Caught in the Storm: The Impact of Natural Disasters on Women*. San Francisco: The Global Fund for Women.

Chowdhury, A.M.R., Bhuyia, A.U., Choudhury, A.Y., & Sen, R. (1993). The Bangladesh Cyclone of 1991: Why So Many People Died. *Disasters*, 17(4): 291-304.

Connell, R. (1987). *Gender and Power: Society, The Person and Sexual Politics*. Standford: Standford Üniversitesi Yayınları.

Demirgöz Bal, M. (2014). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Genel Bakış. *Kashed*, 1(1): 15-28.

Düzkan, A. (Ed.). (2016). *Afet ve Acil Durumlarda Kadın Çalıştayı Sonuç Kitabı: 16-17 Nisan 2016*. Mavi Kalem Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği.

- Enarson, E. (1998). Through Women's Eyes: A Gendered Research Agenda for Disaster Social Science. *Disasters*, 22(2): 157-173.
- Erkal, T., & Değerliyurt, M. (2009). Türkiye'de Afet Yönetimi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 14(22): 147-164.
- Erkan, N.E., Güner, A., & Demeter, K. (2007). *Afet Risk Yönetimi, Risk Azaltma ve Yerel Yönetimler*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Ersoy, E. (2009). Cinsiyet Kültürü İçerisinde Kadın ve Erkek Kimliği: Malatya Örneği, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2): 209-230.
- Fothergill, A. (1998). The Neglect of Gender in Disaster Work: An Overview of the Literature. Enarson, E., & Morrow, B.H. (Ed.). *The Gendered Terrain of Disaster: Through Women's Eyes* (ss.11-25). Westport, CT: Praeger.
- Garenne, M. (1995). Sex Differences in Measles Mortality: A World Review. *International Journal of Epidemiology*, 23(3): 632-642.
- Gebbie K.M. & Qureshi K. (2002). Emergency and Disaster Preparedness. *AJN*, 102(1): 46-51.
- Güldü, Ö., & Ersoy Kart, M. (2009). Toplumsal Cinsiyet Roller ve Siyasal Tutumlar: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64(3): 97-116.
- Günay, G., & Bener, Ö. (2011) Kadınların Toplumsal Cinsiyet Roller Çerçevesinde Aile İçi Yaşamı Algılama Biçimleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 15(3): 157-171.
- Gündoğdu, O., & Özçep, F. (2003). Yaşanan Önemli Depremlerin Işığında Afet Yönetimi Problemi ve Değerlendirilmesi. *Türkiye 15. Jeofizik Kurultayı ve Sergisi Bildiri Özetleri Kitabı*, 111, İzmir.
- Güneş, G.S. (2013). Toplumsal Cinsiyet ve Çevre. (Gültekin, L., Güneş, G. Ertung, C., & Şimşek, A. (Ed.). *Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları* (ss.80-88). İstanbul: Atılım Üniversitesi Yayınları.
- Işık, Ö., Aydınlioğlu, H.M., Koç, S., Gündoğdu, O., Korkmaz, G., & Ay, A. (2012). Afet Yönetimi ve Afet Odaklı Sağlık Hizmetleri. *Okmeydanı Tıp Dergisi*, 28(2): 82-123.
- Işıklı, S. (2001). Deprem ve Travma. *Toplum ve Bilim*, (90): 105-113.
- Ikeda, K. (1995). Gender Differences in Human Loss and Vulnerability in Natural Disasters: A Case Study from Bangladesh. *Indian Journal of Gender Studies*, 2 (2): 171-193.
- İbiş, E., & Kesgin, B. (2014). Türkiye'de Sosyal Hizmet ve Medikal Kurtarma Açısından Yalova, Van ve Simav Depremlerinin İncelenmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 41: 225-234.

İlhan, A.M. (2009). *Afet Dönemlerinde İnsani Yardım Örgütlerinde Tedarik Zinciri Stok Sisteminin Denetimi ve Kızılay Derneğinde Bir Uygulama*. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

İmamoğlu, E. O. (1991). *Aile İçinde Kadın-Erkek Rollerini. Türk Aile Ansiklopedisi*. Cilt:3. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı.

Kadioğlu, M. (2011). *Afet Yönetimi, Beklenilmeyeni Beklemek En Kötüsünü Yönetmek*. İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği.

Keskin, F., & Ulusal, A. (2016). Kadının Toplumsal İnşasına Yönelik Kuramsal Yaklaşımlara Dair Bir Değerlendirme, *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 26, 47-68.

Kıran, E. (2017). Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Türkiye’de Çocuk Gelinler. *Balkan Journal of Social Sciences*, 2017 Özel Sayısı, 1-8.

Kirby, R.H. (2015). *Measuring Social Vulnerability to Environmental Hazards in the Dutch Province of Zeeland*. Louisiana State Üniversitesi Çevre Bilimleri Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Louisiana.

Krishnaraj, M. (1997). Gender Issues in Disaster Management: The Latur Earthquake. *Gender, Technology and Development*, 1(3): 395-411.

Kunii, O., Akagi, M., & Kita, E. (1995). The Medical and Public Health Response to the Great Hanshin-Awaji Earthquake in Japan: A Case Study in Disaster Planning. *PhD Medicine & Global Survival*, 2(4): 214-226.

Laçiner, V., & Yavuz, Ö. (2013). Van Depremi Örneğinde Afetler Sonrası Yapılan Yardımlar ve Hukuki Çerçevesi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(9): 114-135.

MacDonald, R. (2005). How Women Were Affected by the Tsunami: A Perspective from Oxfam. *PLoS Medicine*, 2(6): 474-475.

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Akınhay, O., & Kömürcü, D. Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Mizutori, M., & Guha-Sapir, D. (2020). *Human Cost of Disasters: An Overview of the Last 20 Years 200-2019*. Belçika: Centre for Research on the Epidemiology of Disasters CRED.

Neumayer, E., & Plümper, T. (2007). The Gendered Nature of Natural Disasters: The Impact of Catastrophic Events on the Gender Gap in Life Expectancy, 1981-2002. *Annals of the Association of American Geographers*, 97(3): 551-566.

Nirupama, N. (2013). Disaster Risk Management. Bobrowsky, P. (Ed.). *Encyclopedia of Natural Hazards* (ss. 164-170). Hollanda: Springer.

- Noji, E. K. (1997a). Earthquakes. Noji, E.K. (Ed.). *The Public Health Consequences of Disasters* (ss.135-178). Oxford: Oxford Üniversitesi Yayınları.
- Noji, E. K. (1997b). The Nature of Disaster: General Characteristics and Public Health Effects. Noji, E.K. (Ed.). *The Public Health Consequences of Disasters* (ss.135-178). Oxford: Oxford Üniversitesi Yayınları.
- Pincha, C. (2009). *Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Afet Yönetimi: Uygulamalar için El Kitabı*. (Keskin Demirel, D. Çev.). Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları.
- Powell, G.N., & Greenhaus, J.H. (2010). Sex, Gender, and Decisions at The Family - Work Interface. *Journal of Management*, 36(4): 1011-1039.
- Rivers, J. P. W. (1982). Women and Children Last: An Essay on Sex Discrimination in Disasters. *Disasters*, 6 (4): 256-267.
- Sarp, N. (1999). Disaster Management in Healthcare. *Deprem Araştırma Bülteni*, 26(81): 55-100.
- Schwoebel, M. H., & G. Menon. (2004). *Mainstreaming Gender in Disaster Management Support Project*. Washington: Center for Development and Population Activities.
- Slattery, M. (2010). Sosyolojide Temel Fikirler. (Tatlıcan, Ü., & Demiriz, G. Hrz.). İstanbul: Sentez Yayınları.
- Şahin, C., & Sipahioğlu, Ş. (2002). *Doğal Afetler ve Türkiye*. Ankara: Gündür Eğitim ve Yayıncılık.
- Talu, N. (2016). İklim Değişikliği ve Toplumsal Cinsiyet Politika Belirleme Süreçleri. *Yasama Dergisi*, 33, 68-87.
- Taştan, B., & Aydınoglu, A.Ç. (2015). Çoklu Afet Risk Yönetiminde Tehlike ve Zarar Görebilirlik Belirlenmesi için Gereksinim Analizi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 31, 366-397.
- Toğrul, S.C. (2018). *Doğal Afetlerde Sosyal Zarar Görebilirlik Endeksi Değişkenlerinin Temel Bileşenler Analizi Yöntemiyle Değerlendirilmesi: 81 İl Bazında Türkiye Uygulaması*. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü İstatistik Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Üner, S. (2008). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadelede Temel Eğitim Seti*. TC Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, UNFPA, Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, Ankara: Dumat Ofset.
- Ünür, E. (2017). Cumhuriyetten Günümüze Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Türk Kadınının Kimliği. Uluslan, Ş., & Kayhan, S. (Ed.). *Türk Dünyasında Kadın Algısı* (ss.419-432). Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi Yayınları.

Vargel Pehlivan, P. (2017). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kuramsal Yaklaşımlar: Bir Literatür Taraması, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(31): 497-521.

Vatandaş, C. (2007). Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. *Sosyoloji Konferansları*, 35: 29-56.

Wisner, B.; Blaikie, P.; Cannon, T., & Davis, I. (2003). *At Risk: Natural Hazard, People's Vulnerability and Disasters* (2. Basım). Oxford: Routledge.

Yalçın, G. (2020). *Doğal Afetlerin Etkilerine ve Afet Risk Yönetimine Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Bakış: Türk ve Japon Kadınlarının Duruş Noktasından Doğal Afetler*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Yalçın, A.C., Ersoy, Ş., Perinçek, D., Presateya, G.S., Hidayet, R., & Mcadoo B. (2005). 26 Aralık 2004 Güney Asya Depremi ve Tsunamisinin Saha Gözlemleri: 17-31 Ocak 2005. *Türkiye Mühendislik Haberleri*, 438, 2005/4: 43-54.

Yaman, Ö.M., & Akyurt, M.A. (2013). Sosyal Hizmete Kültürel Yaklaşım: 2011 Van Depremi Örneği. *Sosyoloji Dergisi*, 3(26): 105-144.

Yavaş, H. (2005). Türkiye’de Doğal Afetlerin Merkez-Yerel İlişkiler Açısından Yönetim Sorunları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(3): 280-301.

Yurdigül, Y., & Zinderen, İ.E. (2014). Marjinal Bir Kimliğin İzdüşümü Olarak Eşcinselliğin TV Haberlerinde Sunumu. Kuruoğlu, H., & Aydın, B. (Ed.). *Toplumsal Cinsiyet ve Medya* (ss.126-154). Ankara: Detay Yayıncılık.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

URL-1 <https://www.afad.gov.tr/afet-turleri> (Erişim Tarihi: 01.02.2020).

URL-2 <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu> (Erişim Tarihi: 12.10.2020).

URL-3 <https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/afetlerdesaglikhizmetleriyo-netimi.pdf> (Erişim Tarihi: 10.10.2020).

URL-4 https://www.cepal.org/mujer/reuniones/conferencia_regional/manual.pdf (Erişim Tarihi: 01.10.2020).

URL-5 <https://www.emdat.be/classification> (Erişim Tarihi: 28.09.2020).

URL-6 <https://www.gdonline.org/resources/tsunami%20-genderandrecovery.pdf> (Erişim Tarihi: 21.11.2020).

URL-7 <http://www.fao.org/3/al184e/al184e00.pdf> (Erişim Tarihi: 01.12.2020).

URL-8 <https://www.kongresistemi.com/root/dosyalar/uzalcbs2014/184.pdf> (Erişim Tarihi: 08.02.2020).

URL-9 <https://www.milliyet.com.tr/gundem/20-yildir-umutla-bekliyorlar-6017963> (Erişim Tarihi: 01.12.2020).

URL-10 <http://arsiv.ntv.com.tr/news/24431.asp> (Erişim Tarihi: 01.12.2020).

URL-11 <https://oxfamilibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/115038/bn-tsunami-impact-on-women-250305-en.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim Tarihi: 11.11.2020).

URL-12 https://www-cdn.oxfam.org/s3fs-public/file_attachments/oxfam-international-tsunami-evaluation-summary_3.pdf (Erişim Tarihi: 11.11.2020).

URL-13 <https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/afetlerdesaglikhizmetleriyonetimi.pdf> (Erişim Tarihi: 10.09.2020).

URL-14 https://www.spherestandards.org/wp-content/uploads/2018/06/The_Sphere_Handbook_2011_Turkish.pdf (Erişim Tarihi: 22.02.2020).

URL-15 https://www.unisdr.org/files/9922_MakingDisasterRiskReductionGenderSe.pdf (Erişim Tarihi: 01.12.2020).

URL-16 https://www.unisdr.org/files/7817_UNISDRTerminologyEnglish.pdf (Erişim Tarihi: 12.10.2020).

URL-17 <https://www.who.int/gender/gwhgendernd2.pdf> (Erişim Tarihi: 01.12.2020).